

УДК 811.161.3'37

ОТРАЖЕНИЕ РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА В СИСТЕМЕ БЕЛОРУССКОЙ И СЛОВАЦКОЙ ГЛАГОЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ

П. А. РААГО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

На основе семантико-синтаксической классификации глаголов с предметной семой 'растение' предпринята попытка показать, какую информацию о растительном мире несут в себе глаголы белорусского и словацкого языков. Эта информация является весьма разноплановой, что позволяет проводить ее анализ на трех уровнях: осмысление функциональной роли растения; отображение онтологических свойств и характеристик растений в рамках отдельных семантических классов; денотативная отнесенность. Сопоставительный элемент исследования позволяет выявить особенности в отображении растительного мира в глагольной семантике словацкого и белорусского языков.

Ключевые слова: растительный мир; предметная сема; граминальные глаголы; семантический класс; типовая семантика; денотативная отнесенность.

АДЛЮСТРАВАННЕ РАСЛІННАГА СВЕТУ Ў СІСТЭМЕ БЕЛАРУСКАЙ І СЛАВАЦКАЙ ДЗЕЯСЛОЎНАЙ ЛЕКСІКІ

П. А. РААГО^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

На падставе семантыка-сінтаксічнай класіфікацыі дзеясловаў з прадметнай семай 'расліна' зроблена спроба паказаць, якую інфармацыю пра раслінны свет нясуць у сабе дзеясловы беларускай і славацкай моў. Гэтая інфармацыя з'яўляецца вельмі разнапланавай, што дазваляе праводзіць яе аналіз на трох узроўнях: асэнсаванне функцыянальнай ролі расліны; адлюстраванне анталогічных уласцівасцей і характарыстык раслін у рамках асобных семантычных класаў; дэнататыўная аднесенасць. Супастаўляльны элемент даследавання дазваляе выявіць асаблівасці ў адлюстраванні расліннага свету ў дзеяслоўнай семантыцы славацкай і беларускай моў.

Ключавыя словы: раслінны свет; прадметная сема; грамінальныя дзеясловы; семантычны клас; тыпавая семантыка; дэнататыўная аднесенасць.

REFLECTION OF THE WORLD OF PLANTS IN THE SYSTEM OF THE BELARUSIAN AND SLOVAK VERBS

P. A. RAAGO^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

The paper proposes semantic-syntactical classification of the verbs with the subject seme 'plant' and attempts to show, what kind of information about the world of plants is contained in the verbs of the Belarusian and Slovak languages. This information is very diverse, which allows us to analyze it at three levels: understanding of the functional role of the plant;

Образец цитирования:

Рааго ПА. Адлюстраванне расліннага свету ў сістэме беларускай і славацкай дзеяслоўнай лексікі. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2019;2:57–69.

For citation:

Raago PA. Reflection of the world of plants in the system of the Belarusian and Slovak verbs. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2019;2:57–69. Belarusian.

Автор:

Павел Александрович Рааго – старший преподаватель кафедры белорусского языкознания филологического факультета.

Author:

Pavel A. Raago, senior lecturer at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology.
raagop@gmail.com

reflection of ontological properties and characteristics of plants within the bounds of particular semantic classes; denotation. The comparative analysis makes it possible to determine distinctive features of the reflection of the world of plants in the verbal semantic of the Belarusian and Slovak languages.

Keywords: world of plants; subject seme; graminal verbs; semantic class; type semantics; denotation.

Уводзіны

Дзеясловы, дзякуючы сваёй уласцівасці ў згорнутым выглядзе захоўваць інфармацыю пра цэлую сітуацыю, з’яўляюцца надзвычай цікавай крыніцай даных пры вывучэнні пытанняў, як мова асэнсоўвае і адлюстроўвае пэўныя фрагменты рэчаіснасці. Як вядома, семны склад дзеяслова вызначаецца складанасцю і неаднароднасцю. Акрамя даволі абстрактных несубстанцыяльных сем, такіх як ‘станаўленне’, ‘быццёнасць’, ‘дзеянне’, ‘стан’, ‘адносіны’ і пад., для значнай часткі дзеясловаў уласцівы больш канкрэтныя субстанцыяльныя семы, якія ўказваюць на ўдзельнікаў сітуацыі і на іх прыметы: функцыянальныя, квантатывныя, якасныя (катэгарыяльна-семантычныя і рэфэрэнтныя) [1, с. 18]. Наяўнасцю ў значэнні дзеяслова пэўных катэгарыяльна-семантычных або рэфэрэнтных сем тлумачыцца ўласцівасць некаторых дзеясловаў спалучацца толькі з імёнамі пэўных катэгарыяльна-семантычных або функцыянальна-адлюстравальных класаў. Дзеясловы, якія маюць здольнасць спалучацца толькі з вузкім колам семантычна блізкіх імёнаў або нейкім адным імем, у лінгвістычнай літаратуры прынята называць «дзеясловы вузкай дэнататывнай аднесенасці» [2, с. 49], «дзеясловы з уключанымі актантамі» [3, с. 50] або «дзеясловы са спецыялізаванымі прадметнымі семамі» [4, с. 64; 5]. Найбольш частай з’яўляецца спецыялізацыя дзеясловаў да імя ў пазіцыі суб’екта або ў пазіцыі аб’екта [4, с. 65]. Многія беларускія і славацкія дзеясловы ўтрымліваюць у сваім значэнні прадметную сему ‘расліна’, што дае магчымасць прааналізаваць, якія звесткі пра раслінны свет захоўваюцца ў дзеяслоўнай семантыцы. Гэта інфармацыя з’яўляецца вельмі разнапланавай, у сувязі з чым мэтай нашага даследавання з’яўляецца высветліць наступнае: 1) якім чынам у дзеяслоўнай семантыцы беларускай і славацкай моў асэнсоўваецца функцыянальная роля раслін; 2) якія анталогічныя ўласцівасці і характарыстыкі раслін адлюстроўваюцца у рамках асобных семантычных класаў; 3) якія адрозненні ў адлюстраванні анталогічных уласцівасцей раслін назіраюцца ў дзеяслоўнай семантыцы беларускай і славацкай моў; 4) інфармацыя пра якія расліны зафіксавана ў семантыцы беларускіх і славацкіх дзеясловаў. Супастаўляльны элемент даследавання дазваляе выявіць асаблівасці ў адлюстраванні расліннага свету ў дзеяслоўнай семантыцы славацкай і беларускай моў. Выбар моў для параўнання абумоўлены сферай прафесійных інтарэсаў аўтара. Акрамя таго, дзеясловы з прадметнай семай ‘расліна’ ніколі не становіліся аб’ектам самастойнага даследавання ў беларускім і славацкім мовазнаўстве. Урэшце, цікавасць выклікае ступень разыходжання ў адлюстраванні расліннага свету дзеясловамі генетычна роднасных моў.

Тэарэтычныя асновы

У групу дзеясловаў з прадметнай семай ‘расліна’ ўваходзяць дзеясловы розных лексіка-семантычных груп (ЛСГ), аб’яднаныя агульнай прыметай – наяўнасцю ў семнай структуры адпаведнай семы. Уключэнне пэўных субстанцыяльных ці, у прыватнасці, рэфэрэнтных сем функцыянальна-адлюстравальнага характару ў значэнне дзеясловаў звычайна прама ці ўскосна адлюстроўваецца ў слоўнікавых дэфініцыях канкрэтных дзеясловаў, таму адзін з асноўных метадаў выяўлення дзеясловаў з уключанымі актантамі – гэта дэфініцыйны аналіз. Нягледзячы на ўсю недасканаласць названага метаду, менавіта дэфініцыйны аналіз (поруч з дыстрыбуцыйным і кампанентным) з’яўляецца найбольш эфектыўным спосабам выяўлення дзеясловаў з уключанымі прадметнымі семамі.

Матэрыялам для даследавання нам служаць слоўнікавыя артыкулы, у якіх утрымліваюцца абмежавальныя (лімітуючыя) фрагменты тлумачэння з указаннем на раслінную субстанцыю (напрыклад, *пра расліны, дрэвы; пра зерне, пупышкі; o rastlinách* і пад.) або непасрэдна ў тлумачэнні робяцца спасылкі на расліну (напрыклад, *зразаць траву касой або касілкай*). Слоўнікавыя артыкулы адбіраліся метадам суцэльнай выбаркі з «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы» (каля 450 адзінак)¹ і «Slovníka slovenského jazyka» (каля 350 адзінак)². Па меры неабходнасці да працы прыцягваліся «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы»³, «Русско-белорусский словарь»⁴, «Synonymický slovník

¹ Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / пад агул. рэд. К. К. Крапівы. Мінск : Бел. сав. энцыкл., 1977–1985.

² Slovník slovenského jazyka. Zväz. 1–6 / red. Š. Pesiar. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1959–1968.

³ Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : у 5 т. / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. Мінск : БелЭН, 1996.

⁴ Русско-белорусский словарь : в 3 т. / НАН Беларуси, Ин-т языкознания им. Я. Коласа. 8-е изд. Минск : БелЭН, 2002.

slovenčiny»⁵, «Krátky slovník slovenského jazyka»⁶, «Slovník súčasného slovenského jazyka»⁷. Такім чынам, даследаванне рэалізуецца пераважна на матэрыяле літаратурнай беларускай і славацкай моў з улікам нязначнай колькасці пашыраных дыялектных/абласных слоў, якія зафіксаваны ў згаданых крыніцах.

Паколькі склад дзеясловаў са спецыялізаванай прадметнай семай 'расліна' даволі неаднародны (параўн.: *каласіцца* – *чаранкаваць* – *замізаць* – *азеляніць* – *дубець*), на першым этапе нашага даследавання бачыцца мэтазгодным падзяліць усю сукупнасць такіх дзеясловаў на асобныя семантыка-сінтаксічныя групы з улікам той функцыянальнай ролі расліны, якая адлюстроўваецца ў дзеяслоўнай семантыцы (напрыклад, суб'ект, аб'ект, сродак і пад.), і сінтаксічных паводзін. Пры далейшым аналізе семантычных уласцівасцей і асаблівасцей функцыянавання мы будзем абапірацца на два асноўныя падыходы. Першы, які заключаецца ў вылучэнні пэўных семантычных класаў і падкласаў на базе канфігурацыі асобных семантычных прымет, быў распрацаваны славацкай даследчыцай М. Сокалавай у працах «Sémantika slovesa a slovesný rod» [6] і «Kapitolky zo slovenskej morfológie» [7], затым развіты і практычна апрабаваны ў грунтоўных даследаваннях «Valenčný slovník slovenských slovies» [8] і «Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe» [9]. Другі падыход, заснаваны на вылучэнні семантычных мадэлей сказаў з дзеяслоўнымі прэдыкатамі і апісанні іх тыпавай семантыкі з лексіка-семантычнымі варыянтамі (ЛСВ), найбольш падрабязна апісаны ў працы «Русские глагольные предложения: Экспериментальный синтаксический словарь» [10].

Вынікі і іх абмеркаванне

Функцыянальная роля раслін. Лексічны матэрыял беларускай і славацкай моў дазваляе нам вылучыць сем семантыка-сінтаксічных класаў дзеясловаў, якія адлюстроўваюць спосабы асэнсавання носьбітамі мовы функцыянальнай ролі раслін. Ступень лексічнай прадстаўленасці (або запоўненасці) кожнага з класаў у асобных мовах розная. Аналіз вылучаных класаў дазваляе нам сцвярджаць, што ў дзеяслоўнай семантыцы расліны прадстаўлены як:

1. Жывыя арганізмы, здольныя развівацца, ажыццяўляць дзеянні і знаходзіцца ў пэўных станах (гэта значыць выступаць у якасці суб'ектаў, або актыўных удзельнікаў, сітуацыі). Такое адлюстраванне з'яўляецца ў семантыцы так званых грамінальных дзеясловаў [11, с. 37] (у нашай тэрміналогіі суб'ектна-грамінальных дзеясловаў [12, с. 34]) – дзеясловаў, што маюць у значэнні сему спецыялізаванага суб'екта, які выражаецца назвай расліны, і пазіцыю суб'екта, пры якіх, адпаведна, займаюць назоўнікі, што абазначаюць раслінныя арганізмы, напрыклад, *цвісці*, *каласіцца*; *klíčiť*, *košatiet'* і пад. У семантыцы дзеясловаў дадзенага класа адлюстроўваюцца анталагічныя ўласцівасці раслін, такія як рост, развіццё, фізіялагічныя працэсы і станы. Калі параўноўваць больш дробныя ЛСГ у межах названага класа, то варта адзначыць, што большасць дзеясловаў з семай 'расліна' маюць працэсуальны характар і з'яўляюцца непераходнымі. Суб'ектна-грамінальныя дзеясловы вылучаюцца найперш семантычнай групай, якая адлюстроўвае структурныя змяненні ў раслінных арганізмах (напрыклад, *каласіцца*, *асцябляцца*, *сцручкавацца*; *stebelnatiet'*, *vetvit' sa*, *metať*).

Асобным падкласам у межах адзначанага класа з'яўляюцца так званыя сінкрэтычныя грамінальныя дзеясловы, сінкрэтызм якіх заключаецца ў тым, што яны маюць не адну, а адразу дзве прадметныя семы 'расліна', адна з якіх займае пазіцыю суб'екта, а другая – аб'екта. Усе сінкрэтычныя грамінальныя дзеясловы з'яўляюцца пераходнымі і іх як у беларускай, так і ў славацкай мове вельмі мала (напрыклад, дзеясловы *глушыць*; *zadúšať*): *Пырнік глушыць буракі*; *Burina zadúša kapustu* (тут і далей, калі гэта асобна не адзначана, прыклады нашы. – П. Р.). Гэта натуральна, бо расліны ў большасці выпадкаў успрымаюцца чалавекам як адносна пасіўныя жывыя арганізмы, для якіх уласціва ўнутранае развіццё і амаль не характэрна ўздзеянне на навакольны свет.

2. Актыўны сродак (фактар) змянення аб'ектаў навакольнага асяроддзя. Такая роля раслін адлюстравана ў семантыцы дзеясловаў, якія ўмоўна можна назваць грамінальнымі дзеясловамі актыўнага сродку (або пакрыцця і каўзацыі змены стану), напрыклад, *зарасці*, *замізаць*, *замуравець*, *затравець*, *задзірванець*; *zatravnatiet'*, *otachnatiet'*, *zmachnatiet'*, *pažitnatiet'*, *zaburiniť sa*. Дадзеныя дзеясловы маюць даволі спецыфічную семантыку. З аднаго боку, яны абазначаюць, што на паверхні пэўнага прадмета ўзніклі жывыя арганізмы (расліны) або пакрылі яго сабой, а з іншага боку, працэс узнікнення жывых арганізмаў прадстаўляецца як змена стану, якаснай характарыстыкі прадмета ў выніку ўздзеяння гэтых арганізмаў на прадмет. Грамінальныя дзеясловы, якія прадстаўляюць гэты клас, паводле спосабу эксплікацыі прадметнай семы 'расліна' падзяляюцца на групу матываваных і нематываваных. У нематываваных грамінальных дзеясловаў пакрыцця і змены стану сема 'расліна' ('расліннасць') эксплікуецца

⁵ Synonymický slovník slovenčiny / red. M. Pisárčiková. Bratislava : Veda, 2004.

⁶ Krátky slovník slovenského jazyka / red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. Bratislava : Veda, 2003.

⁷ Slovník súčasného slovenského jazyka. A–N / red. A. Jarošová. Bratislava : Veda, 2006.

толькі на сінтаксічным узроўні (напрыклад, *абрасці, зарасці, зрасці; porást', zahúknuť*), у матываваных – на марфемным (напрыклад, *травянец (затравянец), затравец, утравец, амшэць, абымшэць, заімышэць, замшэць, з'імышэць, дзірванец (задзірванец), падзірванец, замуравец; zatravnatieľ, otachnatieľ, ztachnatieľ, ražitnatieľ*). А такія дзеясловы, як *абзеляніца* 'пакрыцця расліннасцю, зелянінай' і асабліва *ўялавец* 'зарасці пустазеллем, травой (пра зямлю, поле)' у найбольш чыстым выглядзе перадаюць менавіта семантыку змены стану аб'екта (што знайшло свой адбітак і ва ўнутранай форме: *ялавы* 'няплодны, неўраджайны').

3. Аб'ект знешняга ўздзеяння. Такое ўспрыманне раслін зафіксавана ў семантыцы аб'ектна-грамінальных дзеясловаў або дзеясловаў, якія спалучаюцца з назвай расліны ў пазіцыі аб'екта (*ачкаваць, абворваць; štepiť, šľachtiť* і пад.). Яны не абазначаюць дзеянні, выканаўцамі якіх з'яўляюцца раслінныя арганізмы, а паказваюць, якому знешняму ўздзеянню гэтыя арганізмы могуць падвяргацца (пераважна ў працэсе сельскагаспадарчай дзейнасці чалавека або з боку прыродных сіл). Усе дзеясловы дадзенага класу пераходныя, і сярод іх няма статычных дзеясловаў.

Аўтары працы «Русская глагольная лексика: денотативное пространство», апісваючы групы дзеясловаў, якія рэфэрэнцыяльна суадносяцца з суб'ектам-чалавекам і аб'ектамі-біяфактамі, адзначаюць: «Менш разнастайнымі па характары абазначаных дзеянняў аказваюцца дзеясловы, якія рэфэрэнцыяльна суадносяцца з аб'ектам "расліны". У асноўным гэта дзеясловы, якія апісваюць сітуацыю змяшчэння расліны ў зямлю... або сітуацыю знішчэння аб'екта-расліны» [13, с. 125]. Як паказаў наш аналіз, як у беларускай, так і ў славацкай мове існуе цэлы шэраг дзеясловаў, якія абазначаюць іншыя па характары дзеянні, скіраваныя на расліны (раздзяленне раслін на часткі, аддзяленне, далучэнне часткі, пашкоджанне расліны, пакрыццё расліны (яе часткі) хімічным рэчывам або зямлёй, устараненне або збор раслін, ачышчэнне сукупнасці адных раслін ад іншых, уздзеянне на расліны з мэтай паўплываць на іх развіццё (інтэнсіўнасць росту, форму, якасныя характарыстыкі) і некаторыя іншыя).

4. Неактыўны (пасіўны) сродак змянення аб'ектаў навакольнага асяроддзя. Такое адлюстраванне расліны закладзена адразу ў двух семантыка-сінтаксічных класах грамінальных дзеясловаў: дзеясловах пакрыцця/змяшчэння і змены стану, а таксама ў дзеясловах ачышчэння. Грамінальныя дзеясловы пакрыцця і змены стану валодаюць агульнай семантыкай пакрыцця аб'екта пэўнай расліннасцю, а дакладней – 'чалавек пакрывае паверхню чаго-небудзь, участак зямлі расліннасцю (або насеннем расліны)'. Сярод дзеяслоўных прэдыкатаў, якія прадстаўляюць названы клас, паводле спосабу эксплікацыі семы 'расліна' можна вылучыць дзве групы. Дзеяслоўныя прэдыкаты першай групы эксплікуюць сему 'расліна' на сінтаксічным узроўні, гэта значыць патрабуюць, каб пры іх у творным склоне са значэннем сродку пакрыцця знаходзілася імя расліны (*абсадзіць, засеяць; zasiat'* і г. д.). Такія дзеясловы ўжо па традыцыі назавём нематываванымі грамінальнымі дзеясловамі пакрыцця. Дзеясловы з другой групы эксплікуюць сему 'расліна' на марфемным узроўні і, адпаведна, наогул не спалучаюцца з імёнамі-назвамі раслін (адбываецца поўнае ўключэнне актанта). Такія дзеясловы можна лічыць матываванымі. Намі выяўлены толькі адзін матываваны грамінальны дзеяслоў пакрыцця *zatrávniť* 'абсеяць, засеяць травой'. Падобных беларускіх дзеясловаў намі не выяўлена. У нейкай ступені прамежкавае становішча паміж названымі групамі займаюць дзеясловы *азеляніць* 'пасадзіць дрэвы, кусты і падобнае там, дзе няма расліннасці', *абзеляніць* 'насадзіць многа кустоў, дрэў, пакрыць расліннасцю'. Іх корань можна разглядаць як эксплікацыю семы 'зелень, расліннасць' (што характэрна для групы матываваных дзеясловаў), аднак паняцце "зелень" не настолькі канкрэтнае, каб гэтыя дзеясловы заўсёды ўжываліся без пашыральнікаў прэдыкатаў і былі семантычна абсалютна самадастатковыя. Таму ў маўленні аднолькава дапушчальныя выразы нахштальт *мы азелянілі наш горад* і *мы абзелянілі наш горад маладымі дрэўцамі* (у другім выпадку адбываецца канкрэтызацыя агульнага сэнсу выказвання). Акрамя таго, дзеясловы *азеляніць* і *абзеляніць* маюць дастаткова выразную семантыку каўзацыі змены якаснага стану (*шэры горад* → *горад азелянілі* → *зялёны горад*).

Грамінальны дзеяслоў ачышчэння *odburiniť* па семантыцы з'яўляецца фактычна антанімічным грамінальным дзеясловам пакрыцця, бо абазначае ачышчэнне ўчастка зямлі ад расліннасці. Семантычна да яго набліжаны беларускі дзеяслоў *выпалаць* (у спалучэннях тыпу *выпалаць грады*), аднак семантычны аб'ём дадзеных дзеясловаў не тоесны. Калі выраз *выпалаць грады* неабходна разумець як 'ачысціць грады ад пустазелля, пакінуўшы карысныя агародныя культуры (расліны)', то выраз *odburiniť pole* мае два прачытання: 1) 'ачысціць поле ад пустазелля, пакінуўшы карысныя культуры (расліны)' і 2) 'ачысціць зарослае пустазеллем поле ад расліннасці', гэта значыць увогуле не пакінуць расліннасці.

5. Аб'ект для параўнання. Такое ўспрыманне раслін вынікае з семантыкі дзеясловаў нахштальт *дубець, дубянец, дэравянец* і пад. Семантычную структуру названых дзеясловаў часам характарызуюць як 'набываць уласцівасці, як у X (не з'яўляючыся X)' (а ў выпадку наяўнасці семы 'жывёла' яшчэ і 'весці сябе, нібы X (не з'яўляючыся X)', дзе X – назва жывёлы). Наогул жа падобныя дзеясловы, ут-

вораны ад назваў жывёл, прынята называць «дзеяслоўнымі заамарфізмамі». Па аналогіі ў дачыненні да дзеясловаў тыпу *дубець* можна прапанаваць тэрмін «дзеяслоўныя фітамарфізмы». Аднак паміж заамарфізмамі і фітамарфізмамі назіраецца істотная розніца: заамарфізмы ніколі не маюць семантыку 'стаць *X*', дзе *X* – назва жывёлы. Больш складаная сітуацыя назіраецца сярод фітамарфізмаў. У тых выпадках, калі яны ўтвораны ад індыўідуальных назваў раслін, яны маюць семантыку 'набываць уласцівасці, як у *X* (не з'яўляючыся *X*)', дзе *X* – назва расліны (напрыклад, *дубець*, *дубянець* 'набываць пэўныя ўласцівасці, як у дуба'; *лапушыца* 'набываць пэўныя ўласцівасці, як у лопуха'). Калі ж яны ўтвараюцца ад відавых/родавых найменняў, то могуць мець семантыку 'набываць уласцівасці, як у *X* (не з'яўляючыся *X*)' або 'станаўіцца/стаць *X*', напрыклад, *бровы кусцяца* 'бровы набываюць пэўныя ўласцівасці, характэрныя для куста', *персік кусціца* 'персік становіцца кустом, ператвараецца ў куст'. Увогуле дзеяслоўных фітамарфізмаў вельмі мала (у славацкай мове намі зусім не выяўлены). Сама група фітамарфізмаў паводле такой прыметы, як прыналежнасць да грамінальных дзеясловаў, распадаецца на дзве часткі: 1) дзеяслоўныя фітамарфізмы, якія не характарызуюць дзеянні (станы, працэсы) з удзелам раслін, а толькі скіроўваюць да іх як да аб'ектаў для параўнання і, адпаведна, не з'яўляюцца грамінальнымі (напрыклад, *дубець*, *дубянець*); 2) дзеяслоўныя фітамарфізмы, якія характарызуюць дзеянні (станы, працэсы) з удзелам раслін і, адпаведна, належаць да ліку грамінальных (напрыклад, *лапушыца*, *кусціца*).

Асобна трэба адзначыць, што некаторыя дзеясловы спецыялізуюцца не да назвы цэлай расліны, а да назвы часткі расліны. Такія дзеясловы мы таксама разглядаем у якасці грамінальных.

Анталагічныя ўласцівасці раслінных арганізмаў. Не менш цікавых звестак захоўвае дзеяслоўная семантыка і пра анталагічныя ўласцівасці раслінных арганізмаў. Прычым у дадзеным выпадку асноўнай крыніцай інфармацыі для нас могуць служыць так званыя суб'ектна-грамінальныя дзеясловы, бо менавіта ў межах названай групы расліна выступае як актыўны суб'ект дзеяння або носьбіт іншай працэсуальнай прыметы.

У залежнасці ад канфігурацыі такіх семантычных прымет, як акцыянальнасць і падзейнасць, вылучаюцца тры асноўныя семантычныя класы паўназначных дзеясловаў: акцыянальныя, працэсуальныя і статычныя. Кожны з названых семантычных класаў падзяляецца на шэраг падкласаў [9, с. 15–22]. Аналіз суб'ектна-грамінальных дзеяслоўных прэдыкатаў паказаў, што яны прадстаўлены ў 2 семантычных класах і ў 11 з 35 магчымых падкласах (для параўнання, суб'ектна-бестыяльныя дзеясловы прадстаўлены ў 3 класах і ў 20 падкласах [14]).

Адметнасцю суб'ектна-грамінальных дзеясловаў з'яўляецца тое, што іх большая частка належыць да класа працэсуальных дзеясловаў, у меншай ступені яны прадстаўляюць клас статычных і зусім не прадстаўлены ў класе акцыянальных дзеясловаў. Такое размеркаванне па семантычных класах адлюстроўвае анталагічныя ўласцівасці раслін – жывых арганізмаў, не здольных да самастойных усвадомленых дзеянняў. Жыццё расліны – гэта найперш шэраг працэсаў (у аснове якіх ляжыць фізіялагічная актыўнасць), трансфармацый.

Працэсуальныя дзеясловы адказваюць на пытанне: «Што адбываецца, стала, стане з партыцыпантам – носьбітам падзейнасці (працэсуалам), якім стаў носьбіт падзейнасці?» – і характарызуюцца падзейнасцю, адсутнасцю акцыянальнасці, а іх агульнымі карэлятамі выступаюць дзеясловы *стаць/станаўіцца* (*адбывацца/адбывацца*) [9, с. 17].

У межах працэсуальных грамінальных дзеясловаў мы можам вылучыць шэраг семантычных падкласаў.

Экзістэнцыйныя дзеясловы адлюстроўваюць факт узнікнення, знікнення або існавання носьбіта экзістэнцыі (расліны / яе часткі). У чыстым выглядзе семантыку 'расліна існуе' перадаюць дзеясловы *расці*; *rásť*, бо менавіта рост з'яўляецца формай існавання расліны. Факт узнікнення расліны прадстаўлены ў наступных дзеясловах: а) *выклянуцца*, *прарасці* (*напрарастаць*), *узысці* (*узыходзіць*), *адпачкавацца*, *адрасці*, *узрасці*, *вырасці*; *vykľíčiť*, *vzísť*, *vyjsť*, *vybehnúť*, *vyrásť*; б) *насеяцца* (*панасявацца*, *навысявацца*), *засеяцца*, *насеяцца*, *нарасці*; *porásť*. Дзеясловы першай групы прадстаўляюць факт узнікнення расліны як вынік пэўных фізіялагічных працэсаў (трансфармацый), якія адбываюцца з яе зародкам або мацярынскім арганізмам (напрыклад, з *семечкі* *выклянуўся парастак сланечніка*; з *арэха* *ўзрасло маладое дрэўца*; ад *каланхоэ* *адпачкавалася новая расліна*). Дзеясловы другой групы звычайна маюць калектыўны суб'ект і акцэнтуюць не столькі факт узнікнення расліны ў выніку росту як трансфармацыі, колькі факт з'яўлення раслін на пэўнай тэрыторыі (пераважна ў выніку абсемяннення), напрыклад, *пад сасной насеялася шмат сасонак*; *пад плотам нарасло мятлы*. Некаторыя дзеясловы адлюстроўваюць узнікненне не цэлай расліны, а толькі яе часткі (напрыклад, *адрасці*, *завязання*, *расцівісці*; *odrásť*, *zaviazat' sa*, *rozkvitnúť* і пад.). Урэшце, вялікая група дзеясловаў перадае факт смерці, адмірання расліны (з указаннем на прычыну або без): *прапасці*, *зачахнуць*, *адмерці*, *адмокнуць*, *вы-*

макнуць, засохнуць (высахнуць, пасохнуць, ссохнуць), засмягнуць (засмагнуць), згарэць, вымерзнуць; *uschnúť, vyschnúť, odumriet', zahoriet', vymrznúť*.

Дзеясловы функцыянавання паказваюць працэс функцыянавання расліны. Дадзеная група дзеясловаў семантычна набліжаная да дзеясловаў экзістэнцыйных, паколькі асноўнай формай функцыянавання расліны з'яўляецца яе рост. Аднак у выпадку дзеясловаў функцыянавання рост падаецца не як факт існавання, а як факт жыццядзейнасці, нармальнага/ненармальнага функцыянавання расліны як жывога арганізма. У найбольш чыстым выглядзе семантыку функцыянавання расліны перадаюць дзеясловы *расці/ра́сці*, а таксама *вегетаваць/vegetovať* (беларускі дзеяслоў *вегетаваць* не фіксуе тлумачальныя слоўнікі, але выпадкі яго выкарыстання назіраюцца ў маўленчай практыцы). Выказванне *нешта нашы бярозы не растуць* не азначае, што бярозы зніклі, спынілі існаванне. Гэта канстатацыя менавіта парушанага працэсу функцыянавання расліны. Сюды ж можна аднесці дзеясловы, якія нясуць у сабе ацэначны кампанент працэсу функцыянавання (расліна расце/функцыянуе добра або дрэнна), напрыклад, *буяць, шугаць, раскашавацца, сядзець; bujnieť, živorit' (ад дажджоў шугае крапіва; морква ў гэтым годзе сядзіць)*. У названую групу таксама ўваходзяць дзеясловы з семантыкай 'расліна знаходзіцца ў працэсе наладжвання нармальнай жыццядзейнасці пасля змены ўмоў росту' (напрыклад, *ажыць, аджыць, прыжыцца, прыняцца; ujať sa, prichytiť sa, zachytiť sa, ožiť*).

Два семантычныя падкласы дзеясловаў, якія мы разгледзім далей, зноў жа вельмі блізкія. Гаворка ідзе пра дзеясловы фізіялагічных працэсаў і дзеясловы мадыфікацыйныя. Як вынікае з назвы, дзеясловы фізіялагічных працэсаў называюць працэсы, звязаныя з фізіялагічным бокам існавання жывых партыцыпантаў, а таксама змену іх фізіялагічнага стану. У сваю чаргу, мадыфікацыйныя дзеясловы называюць працэсы, звязаныя з мадыфікацыяй колькасці або якасці мадыфіканта [9, с. 18]. Паколькі большасць мадыфікацый, якія адбываюцца з раслінай, – гэта вынік/знешняя праява пэўных фізіялагічных працэсаў, то мадыфікацыйныя дзеясловы можна разглядаць як падвід фізіялагічных (фактычна можна казаць пра фізіялагічна-мадыфікацыйныя дзеясловы). Тым не менш мы імкнёмся разводзіць дзве названыя групы: да дзеясловаў фізіялагічных працэсаў мы адносім такія дзеясловы, якія абазначаюць пераважна ўнутраныя (не заўсёды відавочныя) працэсы, неабходныя для жыццядзейнасці і размнажэння раслінных арганізмаў, а таксама працэсы знаходжання расліны ў пэўным фізіялагічным стане або пераходу ў іншы стан. Мадыфікацыйныя ж дзеясловы больш характарызуюць знешнія мадыфікацыі (трансфармацыі) раслінных арганізмаў, змены іх колькасных і якасных характарыстык.

Грамінальныя дзеясловы фізіялагічных працэсаў адлюстроўваюць працэсы трох асноўных тыпаў: 1) фізіялагічныя працэсы, звязаныя з узаемадзеяннем расліны з навакольным асяроддзем пры забеспячэнні жыццядзейнасці; 2) фізіялагічныя працэсы, звязаныя з размнажэннем расліны; 3) фізіялагічныя працэсы, звязаныя з парушэннем нармальнага функцыянавання расліны (хваробамі). Першая група прадстаўлена дзеясловамі з тыпавай семантыкай 'расліна паглынае рэчывы з навакольнага асяроддзя або вылучае рэчывы ў навакольнае асяроддзе' (напрыклад, *смактаць; asimilovať, transpirovat', medovať, krváčať*). Як бачым, славацкіх дзеясловаў з названай семантыкай значна больш, чым беларускіх. У большасці гэта спецыяльныя тэрміны. Другая група аб'ядноўвае дзеясловы, якія адлюстроўваюць цэлы шэраг фізіялагічных працэсаў, звязаных з размнажэннем расліны. Найперш тут варта згадаць цвіценне як адзін з найбольш адметных і выразных фізіялагічных працэсаў у жыцці расліны (напрыклад, *цвісці, квітнець, красаваць, гарэць; kvitnúť*). Беларускія дзеясловы *красаваць, красаватца* спалучаюцца пераважна з назвамі сельскагаспадарчых злакаў (*пшаніца, жыта, ячмень, азімя* і пад.), дзеяслоў *гарэць* – з назвамі некаторых раслін сямейства гарбузовыя (*агуркі, гарбузы, кабачкі* і пад.). Славацкі ж дзеяслоў *kvitnúť* не накладвае такіх строгіх семантычных абмежаванняў і спалучаецца з назвамі ўсіх раслін, здольных цвісці (*kvitne pšenica, ruža, čerešňa*). Наступны фізіялагічны працэс, які фактычна з'яўляецца часткай цвіцення, – гэта апыленне. Яго прадстаўляюць дзеясловы з тыпавай семантыкай 'расліна (кветка расліны) паглынае пылок (іншай расліны, кветкі)' (напрыклад, *апыляцца, апылкоўвацца; opel'ovať sa*). Урэшце, некалькі дзеясловаў маюць тыпавую семантыку 'расліна знаходзіцца ў працэсе ўтварэння (і аддзялення) зародку, насення, спораў' (напрыклад, *абсемянняцца, абнасьеньвацца, пачкавацца; semenit' (sa), pučať, sporulovať*). Трэцяя група дзеясловаў з семантыкай 'расліна знаходзіцца ў стане захворвання або прыходзіць у яго' прадстаўлена дзеясловамі *паршывець і rakovatiet'*.

Мадыфікацыйныя (фізіялагічна-мадыфікацыйныя) дзеясловы – самы вялікі па колькасці лексічных адзінак падклас уласна-грамінальных дзеясловаў. І гэта невыпадкова, бо менавіта знешнія, візуальна заўважныя змяненні (павелічэнне/памяншэнне памераў, страта старых/узнікненне новых частак і пад.) складаюць аснову ненавуковых ведаў чалавека пра жыццё расліны. Расліны амаль пазбаўлены прасторавай дынамікі, але пры гэтым яны вылучаюцца неверагоднай колькасцю праяў дынамікі ўнутранай, зменлівасць – адна з асноўных прымет расліны як жывога арганізма.

У найбольш абагульненым выглядзе семантыка колькасных (а пры адпаведных пашыральных і якасных) пераўтварэнняў расліннага арганізма адлюстроўваецца ў дзеясловах *расці, ісці, гнаць; rást', hnať* (напрыклад, *нашы яблыні хутка растуць, бульба ідзе ў рост* і пад.). Адметнасцю беларускага грамінальнага дзеяслова *гнаць* з'яўляецца тое, што ён выступае ў якасці прэдыкатыўнага цэнтра безасабовых выказванняў, напрыклад, *сасну гоніць увесь* (параўн. слав. *borovica ženie do výšky*). На нашу думку, гэта могуць быць рэшткі архаічнага ўяўлення пра звышнатуральную (знешнюю) прыроду трансфармацый расліны. У дадзеным выпадку ў беларускай мове расліна пазбаўляецца самастойнасці, актыўнасці, прадстаўляецца фактычна як аб'ект уздзеяння нейкай знешняй сілы, а ў славацкай мове – як самастойны носьбіт змяненняў. Г. Вяжбіцка ў адной са сваіх прац, разглядаючы вялікую колькасць выказванняў нахштальт *человека переехало трамваем*, уласціваю рускай мове, пісала пра ірацыянальнасць рускага сінтаксісу [15, с. 73]. На наш погляд, адзначаная намі спецыфіка функцыянавання дзеяслова *гнаць* сведчыць менавіта пра пэўную ступень ірацыянальнасці канструкцый тыпу *сасну гоніць увесьшыю* і падобных, дзе ірацыянальнасць можна патлумачыць у тым ліку і вынікам неакрэсленага статусу расліны ў чалавечым мысленні паміж жывымі і нежывымі, актыўнымі і пасіўнымі аб'ектамі рэчаіснасці.

Пры гэтым у славацкай мове намі выяўлены адзінкавыя выпадкі спалучэння дзеяслова *hnať* з іменна-прыназоўнікавай формай *do rastu: slnko ženie do rastu viničné kry i burinu; účínok zimného rezu sa nám prejavuje v tom, že nám stromy ženie do rastu a oddaľuje plodnosť* (прыклады з інтэрнэту). Як бачна, у абодвух выпадках дзеяслоў *hnať* прадстаўлены ў асабовых канструкцыях, дзе расліна выступае ў ролі аб'екта ўздзеяння з боку прыродных сіл (сонца) або чалавека.

У працэсе росту расліна можа змяняць свой знешні выгляд, набываць пэўную форму. Такую сітуацыю адлюстроўваюць дзеясловы *бучнець, гусціцца, лапушыцца, купчасціцца, кусціцца, разгаціцца; košatieť*. Названыя лексічныя адзінкі не проста абазначаюць факт развіцця (росту) расліны, але і прадстаўляюць яго вынік з пункта гледжання прасторавай арганізацыі расліны (аб'ём, шчыльнасць кроны і пад.), утрымліваюць характарыстыку вынікаў росту расліны на падставе яе знешняга выгляду, таму семантыку большасці з названых дзеясловаў можна растлумачыць праз семантыку прыметнікаў, якія ім адпавядаюць: *бучнець* 'станавіцца бучным', *гусціцца* 'станавіцца густым', *кусціцца* 'станавіцца кусцістым, як куст', *лапушыцца* 'станавіцца лапушым, як лопух' і г. д. Як бачым, адлюстраванне сітуацыі набыцця раслінай пэўных знешніх уласцівасцей (формы) значна лепш прадстаўлена ў беларускай мове, чым у славацкай.

Яшчэ лепш у дзеяслоўнай семантыцы прадстаўлена сітуацыя 'расліна ў працэсе росту ўтварае новыя функцыянальныя часткі або страчвае старыя', гэта значыць паказ якасных марфалагічных мадыфікацый расліны: 1) *расці, ісці, гнаць, (вы)пускаць, завязваць, распускаць; rást', hnať, vyháňať, pušťať (korene, výhonky), rozvinúť, rozviť*; 2) *наклёўвацца, прапастаць; kľíčiť, kľúčiť, kľuť sa, kľuvať sa, nakličovať, porastať*; 3) *галініцца, разгаліноўвацца, асцябліцца, каласаваць, каласіцца, каласавацца, стаўбунець, стручкавацца, стралкавацца, караніцца, буяць; vetviť sa, rozvetvovať sa, rozkonáriť sa, stebelnatieť, vyklastiť (sa), metať, vymetať, vymetávať, rozkoreňovať sa, pučať, pučiť*; 4) *аблісцець*; 5) *асыпаць, асыпацца; prchnuť*. Дадазена група аб'ядноўвае дастаткова вялікую колькасць прэдыкатаў, якія абазначаюць сітуацыі ўтварэння раслінай новых частак, гэта значыць рост расліны ў дадзеным выпадку прадстаўляецца не проста як павелічэнне памераў, аб'ёму, а як змена самой структуры расліны, яе трансфармацыя. У найбольш абагульненым выглядзе ідэю развіцця раслінай пэўных частак зноў жа перадаюць дзеясловы *расці, ісці, гнаць, пускаць; rást', hnať, vyháňať, pušťať, vupušťať*. Гэтыя дзеясловы патрабуюць абавязковага ўказання на паверхнева-сінтаксічным узроўні назвы той часткі, якую ўтварае расліна (*расці ў націну, выпускаць карані* і г. д.). Дзеясловы тыпу *каласіцца, стручкавацца, стралкавацца* і падобныя цалкам інкарпаруюць сему 'частка расліны' і выражаюць яе на марфемным узроўні (параўн.: *каласіцца* 'выпускаць колас', *стручкавацца* 'ісці ў струкі', *стралкавацца* 'ісці ў стрэлкі').

Па аналогіі з дзеясловам *буяць*, пры азначэнні якога размяжоўваюцца лексіка-семантычныя варыянты з семантыкай інтэнсіўнага росту і росту як змены марфалагічнай структуры (*буяць* '1. Бурна расці, пышна красаваць; 2. Расці ў націну (пра бульбу, памідоры і пад.), разрастацца на шкоду плоданашэнню'), мы размяжоўваем выпадкі выкарыстання дзеясловаў *расці, ісці, гнаць* у спалучэннях тыпу *расці ўвесь, ісці ў рост, гнаць у рост* (дзе прадстаўлены найперш працэс колькасных змяненняў) і ў спалучэннях тыпу *расці ў клубень, ісці ў струкі, гнаць у ствол* (дзе прадстаўлены працэс змены структуры расліны). На нашу думку, тут адбываецца рэалізацыя двух розных ЛСВ дзеясловаў *расці, ісці, гнаць*.

Акрамя таго, у межах дадзенай семантычнай мадэлі мы разглядаем толькі тыя дзеясловы, якія прадстаўляюць сітуацыю фарміравання раслінай новых частак менавіта як трансфармацыю самой расліны, але трэба адзначыць, што гэтая ж сітуацыя можа асэнсоўвацца як працэс узнікнення часткі (адносна самастойнай адзінкі ў межах расліны) або часам як трансфармацыя прамежкавай, зародкавай

часткі (пупышак, бутонаў і пад.) у новую: *ліна распусцілася, ліна распусціла пупышкі, ліна распусціла лісточкі, на ліне распусціліся пупышкі, на ліне распусціліся лісточкі, ліна аблісцела*. Такая вялікая колькасць варыянтаў для адлюстравання ў мове адной і той жа сітуацыі падштурхоўвае нас да думкі, што частка расліны мае неадназначнае асэнсаванне чалавекам, можа аддзяляцца свядомасцю ад цэлага арганізма як адносна аўтаномнае ўтварэнне, не пазбаўленае ўласнага функцыянавання і ўласных законаў развіцця.

Беларускія дзеясловы *стаўбунець, стралкавацца, стручкавацца* не маюць аднаслоўных дзеяслоўных адпаведнікаў у славацкай мове і складаюць спецыфіку беларускай мовы. У сваю чаргу, славацкая мова вылучаецца на фоне беларускай такімі дзеясловамі, як *ри́сат', вури́сат'* і пад., напрыклад, *ри́сат'* 'пра расліны) утвараць пупышкі або бутоны': *v́rba rísít', rúže budú rísát'*. У беларускай мове працэс развіцця пупышак і бутонаў прадстаўляецца з дапамогай іншай канструкцыі, дзе ў аснову пакладзена менавіта развіццё часткі: *на вярбе брыняюць (набухаюць) пупышкі, на ружы развіваюцца (з'яўляюцца) бутоны*. Акрамя таго, беларускай мове не вядомы дзеяслоў, аналагічны славацкаму *porastať* 'прарастаць у колаце (пра злакі)'

Вылучэння ў асобную падгрупу заслугоўвае беларускі дзеяслоў *аблісцець* 'пакрыцца лісцем', які сумяшчае семантыку змянення якасных марфалагічных уласцівасцей расліны з семантыкай пакрыцця. У якасці семантычна найбольш блізкіх славацкіх канструкцый можна разглядаць наступныя: *vuhnať listie, rozpustiť sa do listov*. Аднак ні адна з іх не мае семантыкі пакрыцця. У сваю чаргу, канструкцыя *pokryť sa listím* не валодае семантыкай змянення структуры, трансфармацыі (параўн.: *breza sa pokrýla listím, zem sa pokrýla listím*).

Асобная група дзеясловаў адлюстроўвае працэс змены функцыянальнага стану расліны (*чэзнуць, чахнуць, марнець; zaškrieti'*). Нярэдка змены ў функцыянаванні раслін вядуць да змен іх фізічных уласцівасцей, што перададзена ў семантыцы такіх дзеясловаў, як *засмягнуць, засмагнуць, вянуць, сохнуць, свяжэць; vädnuť, zvadať*. Могуць змяняцца і колеравыя ўласцівасці: *жаўцець, жоўкнуць, збяжнуць, зблекнуць, жухнуць, палавець, зелянець; rozzeleňat' sa*.

Урэшце, асобныя дзеясловы адлюстроўваюць якасныя або колькасна-якасныя змяненні не цэлай расліны, а яе частак, тканак (*дэравянець, дэзвянець, адраўнець, налівацца; drevnatieť, dužnatieť, zdužnatieť, zošťavnatieť, uhniličiť' (sa), zhniličkovatieť, mučnatieť, nabrznuť*). Унутраныя пераўтварэнні ў тканцы раслін лепш адлюстраваны ў семантыцы славацкіх грамінальных дзеясловаў, пра што сведчыць наяўнасць у славацкай мове лексем *dužnatieť, mučnatieť, zošťavnatieť, uhniličiť' (sa)*, аднаслоўных дзеяслоўных адпаведнікаў для якіх няма ў беларускай мове: *dužnatieť* 'станавіцца мясістым', *mučnatieť* 'станавіцца мучністым', *zošťavnatieť* 'стаць сакавітым', *uhniličiť' (sa)* 'стаць мяккім і падгніўшым, стаць гнілушкай (пра грушу)'

Адзінкавыя ўласна-грамінальныя дзеясловы прадстаўляюць змену раслінай фізіялагічнай уласцівасці: *splaniet'* 'стаць неўраджайным, неўрадлівым (пра расліны, глебу)', *zjaloviet'* 'пра расліны) стаць неўраджайным, перастаць радзіць', *rozrodiť sa* 'пачаць (добра) пладанасіць; пастаянна даваць ураджай'

Дзеясловы руху і становішча складаюць асобны семантычны падклас працэсуальных дзеясловаў і называюць працэсы, звязаныя з ненаўмысным рухам жывых партыцыпантаў, або рух і становішча нежывога партыцыпанта. Калі казаць пра рух раслінных партыцыпантаў, то тут можна выявіць дзве асноўныя сітуацыі: 1) расліна займае пэўнае прасторавае становішча або змяняе яго пад уздзеяннем пэўных прыродных сіл ці ўласнай вагі; 2) расліна расце, павялічваецца і ў працэсе росту займае пэўнае прасторавае становішча або змяняе яго адносна іншых прадметаў, пранікае на новыя месцы, тэрыторыі. Дзеясловы першай групы (напрыклад, *вылягаць, гнуцца, змяцца, утаўчыся, развесіцца, слацца; poľahnúť, stlať sa*) перадаюць ідэю руху і становішча расліннага партыцыпанта ў чыстым выглядзе. Дзеясловы другой групы (напрыклад, *расці, віцца, абвіваць, урастаць, цягнуцца, паўзці; rást', vkoreňovať sa, popínať sa*) семантычна больш складаныя. Перамяшчэнне расліны ў выніку росту мае свае асаблівасці, галоўнай з якіх з'яўляецца адносна нізкі тэмп, што робіць гэтае перамяшчэнне заўважным толькі ў вялікім часавым прамежку. Таму асноўным паказальнікам такога перамяшчэння з'яўляецца яго вынік – з'яўленне расліны або яе частак там, дзе іх не было раней. Адметнасцямі гэтых дзеясловаў, якія дазваляюць разглядаць іх у якасці дзеясловаў руху і становішча, могуць выступаць іх спалучальнасць са словамі ў функцыі дырэктыва, прыслоўямі, што характарызуюць напрамкі, адлегласці, здольнасць утвараць карэляцыйныя пары, тыпу *расці – дарасці (да), цягнуцца – дацягнуцца (да), віцца – давіцца (да)* і пад. (напрыклад, *сасна ўрасла глыбока ў скалу, вінаград давіўся да верху апоры, бярозка цягнецца да сонца*).

Некаторыя ўласна-грамінальныя дзеясловы можна разглядаць у якасці каўзатывных дзеясловаў (назваюць працэсы, выкліканыя каўзатарам, які найчасцей з'яўляецца назвай прыроднай стыхіі, пэўнай

нежывой рэчы або сітуацыі, што матывуюць рэалізацыю працэсу). У прыватнасці, да каўзатыўных мы можам аднесці дзеясловы *глушыць*, *абаджгаць*, *наджгаць*, *стрыкаць*, *сцябаць*, *апыліць*; *zadúšať*, *opeliť*. Дзеясловы, якія прадстаўляюць дадзеную групу, маюць даволі цікавую семантыку. Дзякуючы іх транзітыўнаму характару, расліна прадстаўляецца не як носьбіт пэўнага функцыянальнага стану ці пэўных мадыфікацый сваёй структуры і якасцей, а як актыўны ўдзельнік сітуацыі, які аказвае негатыўнае ўздзеянне на іншых удзельніках, хаця гэта ўздзеянне ў экстралінгвістычнай рэчаіснасці мае хутчэй не прамы, а ўскосны характар. Сама расліна не можа ажыццяўляць усвядомлення дзеянні, аднак кантакт з некаторымі раслінамі або знаходжанне ў суседстве з імі можа аказваць адмоўны эфект на іншых удзельніках сітуацыі (запавольванне росту або адміранне іншых раслін, непрыемныя адчуванні, апёкі ў жывёл і людзей). У выпадку дзеясловаў *глушыць*, *zadúšať* фактычна мы маем справу са сцёртымі метафарамі (асабліва метафарычны характар адчуваецца ў славацкага дзеяслова, дзе грамінальны ЛСВ, відавочна, развіўся на базе намінацыўнага значэння 'не даваць дыхаць, перашкаджаць дыханню, душыць'). Што тычыцца грамінальнага ЛСВ дзеяслова *глушыць*, то адказаць адназначна, які з ЛСВ лёг у яго аснову, не так проста. Гэта можа быць ЛСВ 'моцным ударам аглушаць, пазбаўляць прытомнасці' або 'рабіць нячутным, заглушаць'. Другі варыянт мае права на існаванне, бо ў некаторых беларускіх гаворках дзеяслоў гучання *гусці* мае адно са значэнняў 'вельмі шпарка расці, буць'.

Рэалізацыйныя працэсуальныя прэдыкаты абазначаюць працэсы, якія адбываюцца без волі іх удзельнікаў і нейкім чынам гэтых удзельнікаў закранаюць, напрыклад, *абнасеніць*, *абсемяніць*. Семантычна названыя дзеясловы блізкія да дзеясловаў фізіялагічных працэсаў (параўн., *абнасьеньвацца*, *абсемяняцца*), аднак у дадзеным выпадку вынік фізіялагічнага працэсу расліны не абмяжоўваецца самой раслінай, а закранае і іншага ўдзельніка сітуацыі, пра што сведчыць транзітыўны характар гэтых дзеясловаў: напрыклад, *сасонкі абсемянілі ўсё поле*. Сюды ж можна аднесці пераходныя дзеясловы *абвіць*, *увіць*. Як бачым, усе названыя дзеясловы ўтрымліваюць семантыку пакрыцця (фактычна дзеясловы гэтай групы адлюстроўваюць сітуацыю, калі ў выніку росту або жыццядзейнасці раслін міжволі рэалізуецца працэс пакрыцця іншых аб'ектаў або самой раслінай, або яе часткамі).

Нязначная частка ўласна-грамінальных дзеясловаў – дзеясловы статычныя. Звычайна яны адказваюць на пытанне: «Які або ў якіх адносінах, дзе, калі, чый ёсць партыцыпant X (статуал)?» і характарызуюцца адсутнасцю акцыянальнасці, падзейнасці, а іх агульным карэлятам з'яўляецца дзеяслоў *быць* [9, с. 19]. Статычныя грамінальныя дзеясловы ў пераважнай большасці грунтуюцца на працэсуальных дзеясловах (з'яўляюцца адной з кантэкстуальных рэалізацый першасна працэсуальных дзеясловаў). Таму далей мы пералічым толькі тыя грамінальныя дзеясловы, якія вельмі часта выступаюць у якасці статычных. Сярод статычных грамінальных дзеясловаў мы можам вылучыць наступныя семантычныя падкласы:

- класіфікацыйныя дзеясловы суадносяць носьбіта класіфікацыі з пэўным класам, тыпам, нярэдка маюць сінанімічныя выразы тыпу *быць кімсьці/чымсьці*, *належаць да ліку кагосьці/чагосьці*. Да ліку класіфікацыйных можна аднесці дзеясловы *віцца* (*быць вітковай раслінай*), *сцяліцца* (*быць сцелістай раслінай*), *цвісці* (*быць кветкавай раслінай*), *sporulovať* (*byť sporofytom*), *porínať sa* (*byť porínovou rastlinou*), напрыклад, *ліяны ўюцца* (≈ *ліяны вітковыя расліны*), *папараці не цвітуць* (≈ *папараці не з'яўляюцца кветкавымі раслінамі*);

- кваліфікацыйныя дзеясловы называюць якасныя характарыстыкі носьбіта кваліфікацыі, нярэдка маюць сінанімічныя выразы тыпу *быць якім*: напрыклад, *стрыкацца*, *радзіць*, *радзіцца*, *пладанасіць*; *rodiť*, *rodiť sa*, *syrať* і пад.: напрыклад, *гэта яблыня не родзіць/не пладаносіць*, *краніва стрыкаецца*;

- лакалізацыйныя дзеясловы выражаюць прасторавае размяшчэнне статуала, яго лакалізацыю, прычым гэта значэнне можа пашырацца праз адначасовае ўказанне на форму, прасторавую скіраванасць і падобныя характарыстыкі статуала: *расці*, *слацца*, *віцца*, *абіваць*, *увіваць*, *цягнуцца*, *паўзці*, *купчасціцца*, *развешвацца*, *зелянець*, *зелянецца*; *rásť*, *porínať sa* і пад.: напрыклад, *за акном расце/купчасціцца/зелянее некалькі дубоў*, *вакол слупа ўецца вінаград*.

- кампаратывныя дзеясловы выражаюць рознага плану параўнанне асобных аб'ектаў, іх эквівалентнасць, блізкасць і пад. Да кампаратывных грамінальных дзеясловаў мы можам аднесці толькі дзеяслоў *перарасці*, які мае семантыку 'адна расліна пераўзыходзіць іншую сваім ростам, памерам', напрыклад, *маладая сасна перарасла старую* (≈ *маладая сасна вышэйшая за старую*).

Асобна неабходна заўважыць, што мы не вылучалі групу здольнасных статычных дзеясловаў, якія абазначаюць элементарныя фізіялагічныя здольнасці (напрыклад, *цвісці*, *семянніцца* і пад.), бо катэгарызацыя дадзеных дзеясловаў цалкам залежыць ад кантэксту. Таксама падчас нашага разгляду мы толькі абмежавана прыцягвалі матэрыял так званых ўласна-грамінальных дзеясловаў часткі (тыпу *брыняць*, *спець*, *завязвацца*), якія размяркоўваюцца па тых самых групах, што і грамінальныя дзеясловы са спецыялізацыяй да назваў цэлых раслін.

Адрозненні ў адлюстраванні анталагічных уласцівасцей раслін. Калі параўноўваць, у якой ступені тыя ці іншыя тыпавыя сітуацыі прадстаўлены ў беларускай і славацкай мовах, варта падзяліцца наступнымі назіраннямі. Частку разыходжанняў паміж сістэмамі беларускіх і славацкіх грамінальных дзеясловаў можна патлумачыць, відаць, не столькі рэальнымі моўнымі адрозненнямі, колькі рознымі крытэрыямі адбору матэрыялу падчас складання беларускага і славацкага тлумачальных слоўнікаў, а таксама рознай ступенню адпаведнасці зафіксаваных у слоўнікавых артыкулах значэнняў слоў рэальнай моўнай практыцы. Як бы там ні было, пералічым некаторыя адрозненні, выяўленыя паміж сістэмамі грамінальных дзеясловаў у беларускай і славацкай мовах.

Найбольш цікавыя адрозненні назіраюцца сярод дзеясловаў фізіялагічных і мадыфікацыйных (фізіялагічна-мадыфікацыйных) працэсаў. У беларускай мове амаль адсутнічаюць дзеясловы з семантыкай ‘расліна паглынае рэчывы з навакольнага асяроддзя або вылучае рэчывы ў навакольнае асяроддзе’ (толькі дзеяслоў *смактаць*). У славацкай мове такую тыпавую семантыку маюць чатыры грамінальныя дзеясловы: *asimilovať* ‘прымаць вуглякіслы газ з паветра’, *transpirovať* ‘вылучаць ваду паверхняй цела, дыхаць паверхняй цела (асабліва пра расліны)’, *krvacať* ‘*krvácenie rastlín* – выпяканне соку пры надрэзанні ці пашкоджанні’, *medovať* ‘(пра расліны) вылучаць нектар’. У беларускай біялагічнай тэрміналогіі дзеясловы тыпу *асіміляваць* або *транспіраваць* таксама ўжываюцца. Аднак сфера выкарыстання гэтых дзеясловаў у славацкай мове не абмяжоўваецца навуковым стылем. Шырэйшай сферай выкарыстання, напэўна, і можна патлумачыць наяўнасць лексем *asimilovať* і *transpirovať* у тлумачальным слоўніку і адсутнасць у ім іх магчымых беларускіх эквівалентаў.

Цікавым падаецца і аб’ём лексічнага напаўнення мадэлі з тыпавой семантыкай ‘расліна знаходзіцца ў працэсе цвіцення’. У той час, калі тлумачальны слоўнік славацкай мовы фіксуе толькі адзін (без уліку іншых аднакарэнных дэрыватаў) дзеяслоў з такой семантыкай (*kvitnúť*), то слоўнік беларускай мовы – чатыры: *цвісці*, *квітнець*, *красаваць*, *гарэць*. Дзеяслоў *цвісці* стылістычна нейтральны і валодае шырокай спалучальнасцю, *квітнець* – стылістычна афарбаваны (паэтычны, узвышаны), дзеяслоў *красаваць* спалучаецца пераважна з назвамі акультураных злакаў, а дзеяслоў *гарэць* – са словамі агуркі, гарбузы, кабачкі і пад. Адметнасці ў спосабе цвіцення раслін выклікалі наяўнасць адмысловых лексем у беларускай мове (гэта пацвярджае нашы назіранні, што беларусы ўважлівей за славакаў ставяцца да знешніх праяў росту расліны). Паказальным нам падаецца і факт наяўнасці ў беларускай мове спецыяльных лексем для абазначэння дынамічных прыкмет злакавых раслін (*рунець*, *каласаваць*, *красаваць*). Відаць, гэта адбітак той вялізнай ролі, якую злакавыя расліны традыцыйна адыгрываюць у сельскай гаспадарцы беларусаў.

Па-рознаму ў беларускай і славацкай мовах прадстаўлена мадэль з тыпавой семантыкай ‘расліна знаходзіцца ў стане пэўнай хваробы’. Так, у беларускай мове намі зафіксавана наяўнасць дзеяслова *паршывець* ‘пакрыцца паршой’ (дзе парша ‘хвароба сельскагаспадарчых раслін, якая характарызуецца паверхневым паражэннем тканак’). У славацкай мове ў дзеяслоўнай семантыцы адлюстраваная здольнасць раслін хварэць на іншую хваробу (рак), пра што сведчыць наяўнасць дзеяслова *rakovatieť* ‘хварэць на рак (пра дрэвы)’. Цікавым падаецца тое, што пры ўсёй разнастайнасці хвароб, на якія могуць хварэць расліны, у семантыцы дзеясловаў у абедзвюх мовах адлюстраваныя толькі тыя з іх, якія ўласцівы пераважна садовым дрэвам.

Розным аб’ёмам лексічнага напаўнення вызначаецца мадэль з тыпавой семантыкай ‘расліна знаходзіцца ў працэсе актыўнага росту і станаўлення (набыцця) формы’. У той час як славацкая мова валодае трыма асноўнымі грамінальнымі дзеясловамі для перадачы названай семантыкі (без уліку іншых аднакарэнных дэрыватаў), а іменна *roзра́st’ sa* (*разрасціся*), *rozkonáriť sa* і *rozkošatiť sa* (*стаць разгалістым*), у беларускай мове ёсць цэлы шэраг лексем, якія перадаюць самыя разнастайныя адценні асноўнага значэння: *разрастацца*, *гусціцца*, *разгаціцца*, *бучнець*, *раскашавацца*, *купчасціцца*, *лапушыцца*, *кусціцца*. Названыя адрозненні яшчэ раз сведчаць, што для беларускай мовы ўласціва большая дэталізацыя знешніх дынамічных прымет расліны, чым для славацкай. У семантыцы беларускіх грамінальных дзеясловаў нюансіроўка знешніх дынамічных прымет расліны больш глыбокая.

У беларускай мове няма мадэлі з семантыкай ‘расліна знаходзіцца ў працэсе якасных пераўтварэнняў у сваёй будове, фарміравання пупышак’. У славацкай мове такую семантыку перадаюць грамінальныя дзеясловы *ри́сці*, *ри́сці* і іншыя ўтвораныя ад іх лексем. У беларускай мове для адлюстравання працэсу ўтварэння пупышак выкарыстоўваецца іншая мадэль, а іменна мадэль для ўласна-грамінальных дзеясловаў часткі з тыпавой семантыкай ‘зерне, пупышкі знаходзяцца ў стане павелічэння ўласнага аб’ёму перад прарастаннем, далейшым развіццём’ (прэдыкаты *брыняць*, *набухаць*). На практыцы такое адрозненне ў мадэлях выяўляецца ў тым, што для славацкай мовы цалкам натуральнымі з’яўляюцца выказванні, накіраваныя на прарастанне, далейшае развіццё (напрыклад *ри́сці в́рба* (вярба ўтварае пупышкі, вярба пакрываецца пупышкамі), у той час як для беларускай мовы характэрны выразы тыпу *на вярбе набрынялі пупышкі*, а спалучэнні **вярба брыняе*, **вярба набухае* скажаюць энс выказвання.

Падобная сітуацыя характэрна і для мадэлі з семантыкай 'расліна знаходзіцца ў працэсе якасных пераўтварэнняў у сваёй будове, фарміравання плоду'. Тут назіраецца адваротны выпадак: у славацкай мове гэта мадэль не рэпрэзентавана, у той час як беларуская мова ведае лексемы *завязваць* і *стручкавацца* (*вішні завязалі завязь, гарох стручкуецца*). Аднак у беларускай мове, як і ў славацкай, працэс утварэння плода часцей перадаецца пры дапамозе мадэлі з тыпавой семантыкай 'плод расліны знаходзіцца ў працэсе свайго ўтварэння, узнікнення': *на яблыні завязаліся маленькія яблычкі; plody sa zaviazali*. Такім чынам, адлюстраванне працэсу ўзнікнення плода ў беларускай мове можа перадавацца з дапамогай дзвюх мадэлей, а ў славацкай толькі адной, прычым у славацкай мове акцэнтуюцца непасрэдна факт утварэння плода, а ў беларускай мове можа акцэнтавацца або факт утварэння плода, або змены ў марфалагічнай будове расліны.

Розны аб'ём лексічнага напаўнення ў дзвюх мовах характэрны і для мадэлі з семантыкай 'расліна знаходзіцца ў працэсе якасных пераўтварэнняў у сваёй будове, фарміравання кветаноснага сцябла (з суквеццем)'. Як у беларускай, так і ў славацкай мове ёсць грамінальныя дзеясловы, якія абазначаюць названы працэс у злакаў (*каласаваць, выкідаць; vyklasiť (sa), metať* і інш.). Спецыфіка беларускай мовы праяўляецца ў наяўнасці дзеясловаў з аналагічнай семантыкай, што спецыялізуецца да назваў некаторых іншых раслін, якія актыўна культывуюцца ў сельскай гаспадарцы, напрыклад, *стралкавацца* (пераважна пра рэпу, рэдзьку, радыску), *стаўбунець* (пераважна пра клубневые расліны, цыбулю).

Не прадстаўлена ў беларускай мове і мадэль з семантыкай 'расліна змяняе здольнасць да пладана-шэння'. У славацкай мове сказы з такой семантыкай арганізуюць вакол сябе дзеяслоўныя прэдыкаты (*z)jaloviet'* '(пра расліны) стаць бясплодным, няродзячым', (*s)planiet'* 'стаць бясплодным, неўрадлівым (пра расліны, глебу)', *rozrodit' sa* 'пачаць (добра) пладанаціць; пастаянна даваць ураджай'.

У славацкай мове большая колькасць дзеясловаў, якія рэпрэзентуюць мадэль з тыпавой семантыкай 'тканка расліны (яе часткі) знаходзіцца ў працэсе якасных пераўтварэнняў, у выніку якіх яна набывае новыя фізічныя ўласцівасці'. Няма беларускіх аднаслоўных адпаведнікаў для славацкіх дзеясловаў *dužnatieť, mičnatieť, zošťavnatieť, uhniličitiť (sa): dužnatieť* 'станавіцца мясістым', *mičnatieť* 'станавіцца мучністым', *zošťavnatieť* 'стаць сакавітым/наліцца сокам', *uhniličitiť (sa)* 'стаць мяккім і падгніўшым, стаць гнілушкай' (пра грушу). У беларускай мове намі зафіксаваны адзінкавыя дзеясловы з такой семантыкай (*дзервянець, дзервянець, адраўнець*).

Яшчэ адно разыходжанне паміж сістэмамі ўласна-грамінальных дзеясловаў у беларускай і славацкай мовах выражаецца ў адсутнасці сярод славацкіх грамінальных дзеясловаў такіх, якія б мелі семантыку 'расліна ўздзейнічае на жывую істоту'. У беларускай мове такое значэнне перадаюць дзеясловы *стрыкаць* і *наджгаць*.

Намí былі пералічаны асноўныя, найбольш відавочныя адрозненні паміж сістэмай беларускіх і славацкіх уласна-грамінальных дзеясловаў. Зразумела, што прыватных выпадкаў несупадзення значна больш, але ў дадзенай працы нам хацелася паказаць толькі тыя, якія істотна ўплываюць на ступень і характар лексічнай прадстаўленасці той або іншай семантычнай мадэлі сказаў з грамінальнымі прэдыкатамі. Супастаўляльны аналіз паказвае, што беларускія ўласна-грамінальныя дзеясловы больш дэталёва адлюстроўваюць знешнія, пачуццёва ўспрымальныя дынамічныя прыметы раслін, славацкія ж уласна-грамінальныя дзеясловы, валодаючы параўнальна невялікай, але дастатковай колькасцю лексем для абазначэння знешніх дынамічных прымет расліны, значна лепш адлюстроўваюць фізіялагічныя, не заўсёды відавочныя працэсы і ўласцівасці раслін. Гэта, у сваю чаргу, можа сведчыць пра больш глыбокую ступень асэнсавання расліны як жывога арганізма ў дзеяслоўнай семантыцы славацкай мовы і больш павярхоўнае, заснаванае на знешніх, непасрэдна ўспрымальных прыметах, асэнсаванне расліны ў дзеяслоўнай семантыцы беларускай мовы (славацкі матэрыял дае падставы казаць пра больш рацыянальнае, разумовае ўспрыманне расліны, беларускі – пра вобразнае).

Расліны, адлюстраваныя ў дзеяслоўнай семантыцы. Калі казаць пра дыстрыбуцыйныя ўласцівасці грамінальных дзеясловаў, то неабходна нагадаць, што дзеясловы вузкай дэнататыўнай аднесенасці валодаюць неаднолькавай ступенню спалучальнасці і могуць спецыялізавацца да родавых, відавочных або індывідуальных імёнаў-актантаў. Аналіз спалучальнасці ўласна-грамінальных дзеясловаў паказвае, што ў большасці яны спецыялізуюцца да родавых назваў-актантаў, гэта значыць валодаюць даволі шырокімі спалучальнымі магчымасцямі, і пазіцыю суб'екта пры іх можа займаць назва практычна любой расліны. Відавочна абмежаванні на спалучальнасць сустракаюцца ва ўласна-грамінальных дзеясловаў радзей. Прычым пад відавочнымі абмежаваннямі мы разумеем здольнасць дзеясловаў спалучацца не з назвамі раслін, якія належаць да аднаго пэўнага біялагічнага віду, а з назвамі раслін, аб'яднаных наяўнасцю пэўнай агульнай прыметы. Строгая біялагічная класіфікацыя раслін для мовы не рэлевантная. Для яе больш істотнымі аказваюцца такія прыметы расліны, як яе марфалагічная будова (трава, куст, дрэва або травяністыя, куста- і дрэвападобныя расліны), спосабы

росту (вітковыя расліны, сцелістыя і інш.) і размнажэння (кветкавыя расліны, спарафіты і г. д.), ступень пашыранасці ў сельскай гаспадарцы, акультуранасць (злакі, памідоры, цыбуля, садовыя дрэвы і г. д.) і некаторыя інш. Уласна-грамінальных дзеясловаў з індывідуальнымі спалучальнымі абмежаваннямі намі фактычна не выяўлена (рэдка выключэнні: *стрыкаць* (пра крапіву); *uhnilič' sa* (пра грушы) і некаторыя інш.). Такую малую колькасць дзеясловаў з індывідуальнымі спалучальнымі абмежаваннямі, відаць, можна патлумачыць нізкай ступенню індывідуалізацыі саміх раслін, невялікай колькасцю адрозненняў паміж расліннымі арганізмамі. Як адзначаў Ю. С. Сцяпанаў, разважаючы пра імёны раслін, «адсутнасць і нават немагчымасць індывідуалізацыі з дакладнасцю да асобіны ў гэтай групе адпавядае аб'ектыўным асаблівасцям сістэматыкі раслін» [16, с. 79]. З гэтага вынікае, што стварэнне дакладнай сінтагматычнай класіфікацыі грамінальных дзеясловаў на аснове біялагічнага прынцыпу (гэта значыць, з улікам відавой біялагічнай прыналежнасці тых раслін, інфармацыя пра якія захоўваецца ў дзеяслоўнай семантыцы) фактычна немагчымае.

Заклучэнне

Аналіз дзеясловаў з прадметнай семай 'расліна' ў беларускай і славацкай мовах паказаў, што ў дзеяслоўнай семантыцы расліны могуць асэнсоўвацца або як жывыя арганізмы, здольныя развівацца, відазмяняцца, або як аб'екты знешняга ўздзеяння (пераважна з боку чалавека) ці аб'екты для параўнання (толькі ў беларускай мове), як самастойны або несамастойны сродак змянення аб'ектаў навакольнага асяроддзя. Семантычная класіфікацыя суб'ектна-грамінальных дзеясловаў сведчыць, што ў большасці гэта дзеясловы працэсуальныя, значна менш дзеясловы статычных, а акцыянальныя дзеясловы ўвогуле не прадстаўлены, паколькі расліны няздольныя да ўсвядомленых дзеянняў. Самымі буйнымі семантычнымі падкласамі з'яўляюцца наступныя: 1) дзеясловы фізіялагічных працэсаў і мадыфікацыйных (фізіялагічна-мадыфікацыйных) дзеясловы, якія адлюстроўваюць фізіялагічны бок жыцця раслін і іх трансфармацыі (колькасныя, якасныя, колькасна-якасныя); 2) экзістэнцыйныя, якія перадаюць факт існавання раслін, іх узнікнення або знікнення (смерці); 3) дзеясловы функцыянавання, якія адлюстроўваюць працэс функцыянавання расліны як жывога арганізма; 4) дзеясловы руху і становішча, якія паказваюць здольнасць раслін да перамяшчэння ў прасторы ў выніку росту або пад уздзеяннем прыродных сіл; 5) лакалізацыйныя дзеясловы, якія перадаюць факт знаходжання расліны на пэўным месцы. Большасць суб'ектна-грамінальных дзеясловаў спалучаецца з імёнамі-назвамі раслін увогуле або з назвамі адносна шырокага кола раслін, аб'яднаных наяўнасцю пэўнай агульнай прыметы (агульнасць марфалагічнай будовы, спосабу росту і размнажэння) або пашыраных у сельскагаспадарчай дзейнасці чалавека. Супастаўляльны элемент даследавання дазволіў выявіць, што, нягледзячы на агульнае падабенства сістэмы грамінальных дзеясловаў у беларускай і славацкай мовах, існуюць пэўныя рысы, якія гэтыя сістэмы адрозніваюць. Адрозненні могуць мець наступны характар: 1) у адной мове адсутнічаюць дзеясловы, семантычна тоесныя грамінальным дзеясловам іншай мовы, што абумоўлена рознай ступенню актуальнасці, важнасці пэўнага біялагічнага віду для канкрэтнага моўнага калектыву або рознай ступенню акцэнтualізацыі пэўных дынамічных прымет раслінных арганізмаў носьбітамі канкрэтнай мовы; 2) у беларускай і славацкай мовах не супадае семантычны аб'ём асобных грамінальных дзеясловаў, якія валодаюць агульнай тыповой семантыкай, што выяўляецца ў розных (больш шырокіх або больш вузкіх) сінтагматычных уласцівасцях.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Гайсина Р.С. К семантической типологии глаголов русского языка. В: Кузнецова ЭВ, редактор. *Семантические классы русских глаголов*. Свердловск: Издательство УрГУ; 1982. с. 15–21.
2. Бацевич Ф.С. Функционально-ономасиологическое исследование глагольной лексики. В: Бацевич Ф.С., Космеда Т.А. *Очерки по функциональной лексикологии*. Львов: Світ; 1997. с. 6–208.
3. Плотникова А.М. Глаголы с включенной актантной рамкой. В: Бабенко Л.Г., редактор. *Русская глагольная лексика: пересеканность парадигм: памяти Э. В. Кузнецовой*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета; 1997. с. 45–68.
4. Михайлова О.А. К вопросу об изучении глаголов с предметными семами. В: Кузнецова ЭВ, редактор. *Проблемы глагольной семантики*. Свердловск: Издательство УрГУ; 1984. с. 64–71.
5. Важник С.А. *Контрастыўны сінтаксіс польскай і беларускай моў: семантыка і дыстрыбуцыя дзеяслоўнага прэдыката*. Мінск: Права і эканоміка; 2008. 492 с.
6. Sokolová M. *Sémantika slovesa a slovesný rod*. Bratislava: Veda; 1993. 110 s.
7. Sokolová M. *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact; 1995. 180 s.
8. Nižníková J, Sokolová M. *Valenčný slovník slovenských slovies*. Prešov: Slovacontact; 1998.
9. Ivanová M, Sokolová M, Kyseľová M, Perovská V. *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove; 2014. 534 s.

10. Бабенко ЛГ, редактор. *Русские глагольные предложения: экспериментальный синтаксический словарь*. Москва: Флинта; 2002. 463 с.
11. Ганжа РС. Изучение глагольной семантики. *Русский язык в школе*. 1970;4:33–39.
12. Рааго ПА. Дзеясловы з прадметнай семай 'расліна' ў беларускай мове. *Веснік БДУ. Серыя 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка*. 2010;2:33–36.
13. Плотникова АМ. Денотативно-референциональное пространство русского глагола. В: Бабенко ЛГ, редактор. *Русская глагольная лексика: денотативное пространство*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета; 1999. с. 99–139.
14. Рааго ПА. Жывёльны свет і яго рэцэпцыя ў сістэме беларускай і славацкай дзеяслоўнай лексікі. У: Лукашанец АА, рэдактар. *Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XVI Міжнародны з'езд славістаў (Бялград, 19–27 жніўня 2018 г.): даклады беларускай дэлегацыі*. Мінск: Беларуская навука; 2018. с. 148–160.
15. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. Москва: Русские словари; 1996.
16. Степанов ЮС. *Имена. Предикаты. Предложения (семиологическая грамматика). 3-е издание*. Москва: URSS; 2004. 360 с.

References

1. Gaisina RS. [Revisiting the semantic typology of Russian verbs]. In: Kuznetsova EV, editor. *Semanticheskie klassy russkikh glagolov* [Semantic classes of Russian verbs]. Sverdlovsk: Publishing House of the Ural State University; 1982. p. 15–21. Russian.
2. Batsevich FS. [Functional onomasiological study of verbs]. In: Batsevich FS, Kosmeda TA. *Ocherki po funktsional'noi leksikologii* [Essays on functional lexicology]. Lviv: Svit; 1997. p. 6–208. Russian.
3. Plotnikova AM. [Verbs with included actant frame]. In: Babenko LG, editor. *Russkaya glagol'naya leksika: peresekaemost' paradigm: pamyati E. V. Kuznetsovoi* [Russian verbs: the intersection of paradigms: in memory of E. V. Kuznetsova]. Yekaterinburg: Publishing House of the Ural University; 1997. p. 45–68. Russian.
4. Mikhailova OA. [Revisiting the Study of verbs with subject semes]. In: Kuznetsova EV, editor. *Problemy glagol'noi semantiki* [Problems of verbal semantics]. Sverdlovsk: Publishing House of the Ural State University; 1984. p. 64–71. Russian.
5. Vazhnik SA. *Kantrastywny syntaksis pol'skaj i belaruskaj mow: semantyka i dystrybutsyja dzejaslovnaga predykata* [Contrastive syntax of the Polish and Belarusian languages: semantics and distribution of the verbal predicate]. Minsk: Prava i ekanomika; 2008. 492 p. Belarusian.
6. Sokolová M. *Sémantika slovesa a slovesný rod*. Bratislava: Veda; 1993. 110 s. Slovak.
7. Sokolová M. *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact; 1995. 180 s. Slovak.
8. Nižníková J, Sokolová M. *Valenčný slovník slovenských slovies*. Prešov: Slovacontact; 1998. 272 s. Slovak.
9. Ivanová M, Sokolová M, Kyseľová M, Perovská V. *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove; 2014. 534 s. Slovak.
10. Babenko LG, editor. *Russkie glagol'nye predlozheniya: eksperimental'nyi sintaksicheskii slovar'* [Russian verbal sentences: experimental syntactic dictionary]. Moscow: Flinta; 2002. 463 p. Russian.
11. Ganzha RS. [The study of verbal semantics]. *Russkii yazyk v shkole*. 1970;4:33–39. Russian.
12. Raago PA. [Verbs with the subject seme 'a plant' in Belarusian language]. *Vesnik BDU. Seriya 4, Filalogiya. Zhurnalistyka. Pedagogika*. 2010;2:33–36. Belarusian.
13. Plotnikova AM. [Denotative and reference volume of the Russian verb]. In: Babenko LG, editor. *Russkaya glagol'naya leksika: denotativnoe prostranstvo* [Russian verbs: denotative volume]. Yekaterinburg: Publishing House of the Ural University; 1999. p. 99–139. Russian.
14. Raago PA. [The animal world and its reflection in the system of the Belarusian and Slovak verbs]. In: Lukashanets AA, editor. *Movaznawstva. Litaraturaznawstva. Fal'klarystyka: XVI Mizhnarodny z'ezd slawistaw (Bjalgrad, 19–27 zhniwnja 2018 g.): daklady belaruskai delegacyi* [Linguistics. Literature studies. Folklore studies: XVI International congress of slavists: reports of the Belarusian delegation]. Minsk: Belaruskaja navuka; 2018. p. 148–160. Belarusian.
15. Wierzbicka A. *Yazyk. Kul'tura. Poznanie* [Language. Culture. Cognition]. Moscow: Russkie slovary; 1996. 416 p. Russian.
16. Stepanov YuS. *Imena. Predikaty. Predlozheniya (semiologicheskaya grammatika). 3 izdanie* [Names. Predicates. Sentences (a semiological grammar). 3rd edition]. Moscow: URSS; 2004. 360 p. Russian.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 23.05.2019.
Received by editorial board 23.05.2019.